

הפטרת השבת – אלישע והשונמית

מים ראשונים: הפטרת השבת מזמנת לנו הזדמנות לגלוש מפרשת השבוע בתורה אל ספרי הנביאים: ראשונים כאחרונים. כך כבר זכינו לעשות בפרשת בחוקותי כשהעלנו את **סיפור בת יפתח, יהושע בפרשת שלח לך, שאול המלך בפרשת אמור, מנוח ואשתו** ובנס **שמשון** בפרשת נשא, אליהו – פעמיים: בפרשת **כי תשא** ובפרשת **פנחס** ועוד. הפעם נידרש לדמותו של אלישע תלמידו וממשיך דרכו של אליהו, בדגש על סיפור השונמית. וכאן עוצרים ושואלים את הבן והבת סביב שולחן שבת: מה הקשר של אלישע לשבת פרשת וירא? מדוע נבחרה הפטרה זו מספר מלכים ב פרק ד?

וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׂי בְנֵי הַנְּבִיאִים צָעָקָה אֶל אֱלִישָׁע לֵאמֹר עֲבֹדָךְ אִישִׁי מֵת וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עֲבֹדָךְ הִיא יָרָא אֶת ה' וְהִנֵּנִי בְּאֵל לְקַחַת אֶת שְׁנֵי יְלָדָי לּוֹ לְעֲבָדִים: (מלכים ב ד א).¹

וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל שׁוֹנִים וְשָׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה וַתִּחַזַּק בּוֹ לֵאמֹר לָחֶם וַיְהִי מִדֵּי עֲבָרוֹ יָסַר שְׁמָהּ לֵאמֹר לָחֶם: (מלכים ב פרק ד ח).²

בראשית רבה לה ג, פרשת נח³

... והאחר דרש: כבר כתוב: "וַתִּלְדָּךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר הַדְּלֶת בְּעֵדָה וּבְעֵד בְּנֵיהָ הֵם מְגִשִּׁים אֲלֶיהָ וְהִיא מוֹצֵקֶת" (מלכים ב ד ה), מה תלמוד לומר: "וַתִּבְאֵר וַתִּגְדַּל לְאִישׁ הַקְּלָהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מְכָרִי אֶת הַשְּׂמֹן וְשִׁלְמִי אֶת נְשִׂיךָ וְאֶת וּבְנֵיךָ תִּחְיֶי בְּנוֹתֶיךָ" (שם שם פסוק ז)?⁴ אלא: "ויעמוד השמן" - שהוקר השמן ובאת לשאול אם תמכור אם לא תמכור. הברכה האחרונה היתה גדולה מן הראשונה: "ואת ובניך תחיי בנותר" - עד שיחיו המתים.⁵

ילקוט שמעוני תורה פרשת וירא רמז פב, משנת רבי אליעזר פרשה א

מלמד שנעשו נסים לאלישע בקריעת הירדן יותר מאליהו שבפעם ראשונה היתה זכות שני צדיקים עומדת ובשניה לא היה אלא זכות צדיק אחד. וכן הוא אומר: "ויהי נא פי שנים ברוחך אלי" - אתה מוצא ח' מופתים ביד אליהו וי"ו מופתים באלישע.⁶

מסכת פסחים דף טו עמוד ב

ריש לקיש אמר: כל אדם שכועס, אם חכם הוא - חכמתו מסתלקת ממנו, אם נביא הוא - נבואתו מסתלקת ממנו. אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו - ממשה. דכתיב: "וויקצוף משה על פקודי החיל וגו' " (במדבר לא

¹ ככה פותחת הפטרת השבת, בסיפור נס השמן של אלישע. והאישה שצעקה אליו הייתה עפ"י מסורת חז"ל אשתו של עובדיה הנביא המוכר לנו מסיפורי אליהו (רש"י על הפסוק, פסיקתא דרב כהנא ב - כי תשא, מדרש משלי לא מו, ילקוט שמעוני מלכים ב רמז רכח, תנחומא משפטים ט). אבל הסיפור המרכזי של ההפטרה, מתחיל בפסוק הבא:

² סיפור האשה השונמית ואלישע הוא, ללא ספק, הקשר העיקרי לפרשת השבת וירא. קשר כפול: הבשורה לשונמית: "למועד הזה קצת חיה אתי אֵת חֲבֵקֶת בֵּן", אשר מזכיר את ההבטחה לשרה בפרשת השבוע: "למועד אשוב אליך קצת חיה ולשרה בן", ועוד קשר, מצאו אותו. אם כן, למה פותחים בסיפור נס השמן? פשיטא שלא בגלל הרצון להתחיל בראש הפרק, שהרי חלוקת התנ"ך היא מאוחרת ונוצרית. אין להפטרה זו גם שום 'שורשים' בהפטרות קריאת התורה של ארץ ישראל הידועות לנו, שהיו מיוסדות על חלוקת התורה לסדרות ועל הקבלה לשונמית ברורה בין המילים הפותחות את הקריאה בתורה ובין המילים הפותחות את ההפטרה מהנביא (ראה **מחקריו של פרופ' יוסי עופר בנושא זה**). מן הסתם רצה מי שקבע הפטרה זו, להתחיל במעשה שבחיו של אלישע הן כבעל מופת והן כמחייב נפשות (רמז לקר השני של ההפטרה לפרשה). אולי גם להשכיח מאיתנו את הסיפור הקשה של פגיעתו בנערים שקילסוהו, שאירע מיד לאחר הסתלקותו של אליהו. ואנחנו נציע קשר בין שני הסיפורים.

³ נתחיל באשת עובדיה ונס כדי השמן ונקדיש לה מדרש פתיחה, לפני שנעבור לשונמית.

⁴ למה טרחה והטריחה האשה לשוב אל אלישע אחרי שראתה שנעשה לה נס בשמן? התשובה נמצאת כבר בפסוק עצמו, והדרשה רק משלימה ומעצימה.

⁵ אולי לא רק משום שהתייקר השמן והכסף הספיק להם "עד שיחיו המתים" (כפל משמעות), עד הזמן שנותר לעולם, אלא שהשמן גם לא כלה והתרבה מעצמו כל העת, בדומה להבטחת אליהו לאשה הצרפית: "כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר עד יום תת ה' גִּשְׁם על פְּנֵי הָאָדָמָה" (מלכים א יז יד). (וכבר נמשלה ירדת גשמים לתחיית המתים, ראה דברינו **גדולה ירדת גשמים** בטל ומטר). כך גם מתחברים כדי השמן של אלישע עם צפחת השמן של אליהו. כך אולי גם מתחברים סיפור אשת עובדיה והשונמית לסיפור המקביל של אליהו והאשה הצרפית - מצפחת / כדי השמן ועד החייאת הילדים. אולי זו סיבה נוספת שמתחילים בסיפור נס השמן (ראה הערה 2). כך או כך, ראה במדרש בראשית רבה הנ"ל עוד ברכות אחרונות שהיו גדולות מהראשונות כמו בחנוכת מקדש שלמה ובימי יהושע לאחר שבני ראובן וגד השלימו את הבטחתם למשה ויהושע. ראה שם שהכל קשור לסיפור על זוג תלמידי חכמים שבאו ליטול רשות (להיפרד) מרבי שמעון בר יוחאי.

⁶ בין אשת עובדיה לשונמית, נתעכב מעט גם על אישיותו של אלישע שהיא אולי נושא לדף נפרד בפני עצמו. אלישע הוא דמות מורכבת למדי שצמחה תחת אישיותו הדומיננטית של אליהו והולכת בעקבותיה, לטוב ולמוטב, לפייסנות ולקנאה, לנחמה ולתוכחה. עם שם דומה אבל צנוע יותר. לא אלי-הוא, אלא אלי-הושע או מושיע או יושיע.

(ד). וכתוב: "ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה וגו' " (שם שם כא), מכלל דמשה איעלם מיניה.⁷ אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו - מאלישע, דכתיב: "לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך וגו' ", וכתוב: "ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' " (מלכים ב ג טו).⁸

מסכת ברכות דף י עמוד ב

"וְנָשִׂים לוֹ שֵׁם מִטָּה וְשׁוֹלְחָן וְכֶסֶף וּמְנוּחָה" (מלכים ב ד י). אמר אביי ואיתימא רבי יצחק: הרוצה ליהנות - ייהנה כאלישע, ושאינו רוצה ליהנות אל ייהנה כשמואל הרמתי שנאמר: "ותשובתו הרמתה כי שם ביתו" (שמואל א ז יז) ואמר רבי יוחנן: שכל מקום שהלך שם - ביתו עמו.⁹

"ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא". אמר רבי יוסי ברבי חנינא: מכאן, שהאשה מְפָרֶת באורחין יותר מן האיש.¹⁰ "קדוש הוא", מנא ידעה? רב ושמואל, חד אמר: שלא ראתה זבוב עובר על שולחנו; וחד אמר: סדין של פשתן הציעה על מיטתו ולא ראתה קרי עליו. "קדוש הוא", אמר רבי יוסי ברבי חנינא: הוא קדוש, ומשרתו אינו קדוש, שנאמר: "ויגש גיחזי להדפה". אמר רבי יוסי ברבי חנינא: שאחזה בהוד יופיה. "עובר עליו תמיד", אמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אלעזר בן יעקב: כל המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומהנהו מנכסיו - מעלה עליו הכתוב כאילו מקריב תמידין.¹¹

וַיֹּאמֶר לוֹ אֱמֹר נָא אֵלֶיךָ הִנֵּה חֲרָדְתָּ אֵלַיִנו אֵת כָּל הַחֲרָדָה הַזֹּאת מֵהַ לַעֲשׂוֹת לָךְ הַיֵּשׁ לְדַבֵּר לָךְ אֶל הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל שַׂר הַצָּבָא וְתֹאמַר בְּתוֹךְ עַמִּי אֲנִי יֹשֵׁב: (מלכים ב פרק ד יג).¹²

⁷ שנתעלמה ממש ההלכה (החוקה) משום שכעס ואלעזר ידע אותה. ראה דברינו [אלעזר מורה הלכה בפני רבו](#) בפרשת מטות.

⁸ שאלישע נזקק למנגן על מנת שתחזור רוח הקודש ותשרה עליו (במלחמת יהושפט ויורם כנגד מישע מלך מואב, מלכים ב פרק ג). ראה גם כעסו של אלישע שלא היה מבקש רחמים גם על תלמידי חכמים בשנות רעב: "השתא ומה אלישע, דכי הוּו רבנן מיפטרי מקמיה הוּו פיישי תרי אלפן ומאתן רבנן, בעידן ריתחא לא הוה בעי רחמי, אנא איבעי רחמי?" (כתובות קו ע"ב). וכמובן הסיפור הקשה על הילדים ארבעים ושניים הילדים שקילסו את אלישע והוא משלח בהם שני דובים (מלכים ב סוף פרק ב, גמרא סוטה מו ע"ב). כנגד זה ראה שבחו של אלישע בכוח תפילתו, במסכת מגילה כז ע"א, בדיון על כוחו של לימוד תורה מול כוחה של תפילה: " ... ומאן דאמר תפילה דכתיב ספרה נא... הגדולות אשר עשה אלישע. ואלישע דעבד - ברחמי הוא דעבד".

⁹ שלכל מקום אליו הלך שמואל היו עמו צרכיו, אולי אפילו אוהל ללון בו. גמרא זו נדונה בראשונים ובספרות השו"ת וההלכה, מתי וכמה מותר לתלמיד חכם לקבל כיבוד ומתנות ומתי לא, והיו מי שבקשו ללמוד מאלישע שבכל זאת מותר לשליחי ציבור ומנהיגיו לקבל בתנאים מסוימים "החזר הוצאות" אם לא משכורת. אלישע גם לא נמנע מלקבל ביכורים (מלכים ב ד מב, "כל המביא דורון לתלמיד חכם - כאילו מקריב בכורים", כתובות קה ע"ב). ראה דברינו [לא חמור אחד מהם נשאתי](#) בפרשה קרח וכן דברינו [שמואל שם](#). לכאורה, יש לשמואל עדיפות על פני אלישע וכל מי שיכול שלא ליהנות מהציבור, שלא ייהנה. אבל כאן זו מעין מתנה אישית, לא מקופת הציבור, ויש בכך משום קירוב לבבות והכנסת אורחים. זאת ועוד, מאלישע ניתן ללמוד שהצטנעות יתר וסירוב מוחלט לא לקבל שום דבר משום אדם אינן תמיד במקום. לזכות את המארח ולגרום לו קורת רוח, גם זו מצווה. ראה פירוש אברבנאל מלכים ב ד יא: "וכאשר בא אלישע אל העיר נכנס בעליה אשר עשתה לו השונמית, וכאשר ראה כל מה שהשתדלה לכבודו, אמר אל גיחזי שיקרא אותה וקראה ועמדה לפניו, והיה זה לתת לה כבוד וקורת רוח חן חן על מה שהיתה עושה עמו". נראה שגם עניין זה למד אלישע מאליהו שגר ימים רבים אצל האשה הצרפית.

¹⁰ ראה הקנטור של המדרש בשרה בפרשת השבוע: "כתיב קמח וכתוב סלת! אמר רבי יצחק: מכאן שהאשה צרה עיניה באורחים יותר מן האי. כתיב לוי ועשי עגות וכתוב ויקח חמאה וחלב וכן הבקר, ואילו לחם לא אייתי לקמיהו!" (בבא מציעא פז ע"א). כך גם נמצא בפירוש הדר זקנים על הפסוק. אבל רוב הפרשנים התעלמו ממקור זה בפירושו לפסוק ושבו את שרה שהוציאה סולת נקייה לאורחים משלוש סאים קמח (חזקוני). ראה גם מדרש תנחומא פרשת כי תצא סימן ב: "הרי תר"ג מצות וכל מצוה ומצוה נזכר מתן שכרה ... ויש מצות שמתן שכרה בנים כמו שרה שאירחה את האורחים, ושונמית על שקבלה את אלישע".

¹¹ בשל המילה "תמיד". הכנסת אורחים היא מעלה גדולה שהשונמית ידעה לתת ואלישע לא סירב לקבל. ואין לך חיבור נאה מזה לפרשת השבוע ולמדרשים: "גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה". (שבת קכז ע"א, שבועות לה ע"ב) ראה גם מדרש משלי (בובר) פרשה לא שלפיכך זכתה השונמית להיקרא "אשה גדולה": "קמו בניה ויאשרוה. זו שונמית, שנקראת אשה גדולה, ומפני מה? מפני שהחזיקה באלישע לאכול". אבל האירוח בבית פרטי, בפרט כשהוא כולל לינה, יוצר גם אינטימיות שיש בה סכנה של קרבה יתירה, בפרט קרבה לאדם קדוש ונביא. כמו שגם אומרת האשה הצרפית לאליהו, עפ"י בראשית רבה נ יא בפרשת וירא: " ... צרפית אמרה: עד שלא באת אצלי היה הקב"ה רואה מעשי ומעשה אנשי עירי והיו מעשי רבים על אנשי בני עירי והייתי צדקת ביניהם, עכשיו שבאת אצלי באת להזכיר את עוני ולהמית את בני" (בדומה לנח ולוט, ראה שם). חזרה לשונמית ולחדר שבנתה לאלישע, ראה פרקי דרבי אליעזר פרק לב: "אמרה האשה לבעלה: איש האלהים הזה, אין אשה יכולה להסתכל לפניו שלא תמות. אלא נעשה נא עליית קיר קטנה ונשים לו שם מיטה ושולחן וכיסא ומנורה וכל פעם שהוא עובר יסור שם אל העליה". היא מציעה לאלישע את מיטתו בצניעות ובחרדת קודש ומנקת בבוקר שאחרי, וגיחזי נערו ממשמש את גופה. ראה דברינו [צרעת נעמן וגיחזי](#) בפרשת מצורע.

¹² אם אלישע הרשה לעצמו ליהנות מהכנסת האורחים של השונמית, הנה היא מסרבת בלשון מנומסת ורכה לקבל כל תמורה. ראה פירוש רבי בחיי בן אשר שמות פרק ל יב שסירוב זה נובע מהרצון שלא לבלוט: "וכענין שהשיבה השונמית לאלישע: בתוך עמי וגו', כלומר איני רוצה שתתפלל בשמי לפני המלך או אל שר הצבא, מוטב לי שיהיה עניני נכלל בכלל הרבים ולא נפרטת פן איענש". ראה בדומה פירושו לויקרא טז א. והדברים גם קשורים למסורת שהמפגש ביניהם היה בראש השנה דווקא. אבל להלן נראה שהשונמית אכן ציפתה לתמורה, אבל בכיוון אחר לגמרי. וכמו שדווקא גיחזי הפוחז שם לב (ואלישע לא): "וַיֹּאמֶר וְגַם לַעֲשׂוֹת לָהּ וַיֹּאמֶר גִּיחֲזִי אֶבְל בֵּן אֵין לָהּ וְאִישָׁה זָקֵן". בן, רצתה השונמית. ויש עוד תמורה, בסוף הדף.

בראשית רבה נג ב, פרשת וירא

"האנוש מאלוה יצדק אם מעושהו יטהר גבר" (איוב ד יז) - וכי אפשר לאדם להיות צדיק יותר מבוראו? "אם מעושהו יטהר גבר" - וכי אפשר לאדם להיות טהור יותר מבוראו? מה אלישע אומר לשונמית: "למועד הזה כעת חיה את חובקת בן" (מלכים ב ד טז) - אמרה לו: "אל אדוני איש האלהים, אל תכזב בשפחתך".¹³ - אותם המלאכים שבשרו את שרה, כך אמרו לה: "למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן".¹⁴ אמר לה: אותם המלאכים היו יודעים שהם חיים וקיימין לעולם, אמרו: "למועד אשוב אליך", אבל אני שאני בשר ודם, קיים היום מת למחר, בין חי בין מת: "למועד הזה את חובקת בן".¹⁵

מה כתוב שם? "ותהר ותלד בן למועד הזה כעת חיה אשר דבר אליה אלישע". דבריו של בשר ודם מתקיימים ודבריו של הקב"ה אין מתקיימים? "וה' פקד את שרה כאשר אמר וגו'".¹⁶

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק ד הלכה ד

א"ר תנחום בר חנינא: צריך אדם לייחד לו מקום בבית הכנסת להתפלל... ר' חלבו מטי בה בשם ר' אבדומה דמן חיפא: צריך אדם להסב פניו לכותל להתפלל. מה טעם? "וַיִּסָּב אֶת פְּנָיו אֶל הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל אֵל ה' לְאָמְרוֹ" (מלכים ב כ ב, ישעיהו לח ב). באיזה קיר נשא עיניו? ר' יהושע בן לוי אמר: בקיר של רחב נשא עיניו - "כי ביתה בקיר החומה"....¹⁷ רבי חנינא בר פפא אמר: בקירות בית המקדש נשא עיניו... ר' שמואל בר נחמן אמר: בקירה של שונמית נשא עיניו, שנאמר: "נעשה נא עליית קיר קטנה" [מלכים ב ד י].¹⁸ אמר לפניו: ריבוננו של עולם, השונמית קיר אחת עשתה לאלישע והחייית את בנה, אבותי שעשו לך את כל השבח הזה על אחת כמה וכמה תתן לי נפשי. ורבנן אמרי בקירות לבו נשא עיניו...¹⁹

¹³ האשה הגדולה משונם מצטנעת ומצניעה עצמה. בפשט התואר "אשה גדולה", מסביר רד"ק בפירושו לפסוק: "אשה גדולה - חשובה בעלת נכסים ובעלת השם". והמדרש מגלה לנו שהיא "אחותה של אבישג השונמית, אמו של עדו הנביא" (ילקוט שמעוני מלכים ב רמז רכח). ראה גם אוצר מדרשים (אייזנשטיין) פנחס בן יאיר שמונה: "כ"ג נשים ישרות גדולות בצדקות היו בישראל, ואלו הן: שרה רבקה רחל ולאה, יוכבד מרים, ה' בנות צלפחד, דבורה, אשת מנחם, חנה, אביגיל, אשה התקועית היא אשה חכמה, האלמנה של אליהו, השונמית, יהושבע, חולדה, נעמי, ואשה אחת מנשי בני הנביאים ואסתר המלכה". ובמדרשים על אשת חיל, היא נמנית על "קמו בניה ויאשרוה - זו שונמית וזכתה שהחיה אלישע את בנה". ראה דברינו [אשת חיל מי ימצא](#) במגילת רות.

¹⁴ המלאכים אמרו שהם ישובו למועד ואילו אלישע לא מבטיח שהוא ישוב ויהיה נוכח במועד שהבטיח. לפיכך, חשבה השונמית שאולי הוא רק מנסה לפייסה במילים. ובאמת, איפה קיימו המלאכים את הבטחתם בפרשת השבוע לשוב למועד הולדת יצחק?

¹⁵ אני לא מלאך, אומר אלישע לשונמית. אני אדם עשוי מבשר ודם. אינני יכול להבטיח לך שאהיה נוכח למועד שהבטחתי לך, אבל בין אם אחיה עד אז (ואזכה) ובין אם לא, לך יהיה בן למועד הזה כעת חיה. תבטחי בי ותבטחי בעצמך שאת עוד מסוגלת להביא ילדים לעולם ותיווכחי שכן יהיה! נראה שיש בדברים אנושיים וחמים אלה, הבטחה לא פחות גדולה מזו של המלאכים. זאת ועוד, אלישע מדבר אל השונמית פנים אל פנים, בעוד שהמלאכים מדברים אל אברהם, לא אל שרה. נראה גם שבדיאלוג זה מתגלות פניו האנושיות של אלישע ויורד מעט קלסתר פני האיש הקדוש שאי אפשר להבטיח בפניו ולשוחח אתו פנים אל פנים. ובאשר למשפט: "בשר ודם אני, היום כאן ומחר איננו", ראה מקבילה (יחידה שמצאנו) אצל אברהם, בערוב ימיו, כשהוא נמנע מלברך את יצחק, בראשית רבה סא ו: "כך אמר אברהם: אם מברך אני את יצחק, עכשיו בני ישמעאל ובני קטורה בכלל, ואם אין אני מברך בני ישמעאל ובני קטורה, היאך אני מברך את יצחק? חזר ואמר: בשר ודם אני, אני היום כאן ומחר בקבר. כבר עשיתי אני את שלי, מכאן ואילך מה שהקב"ה רוצה לעשות בעולמו יעשה". ראה דברינו [בחירה בבכורה ומחירה](#) בפרשת תולדות.

¹⁶ מההפטרה אל הפרשה. הקב"ה כביכול מתקנא במעשה ידי הצדיקים. אם אלישע יכול לפקוד עקרות, וודאי שגם הקב"ה יכול, ואם השונמית נפקדה בהפטרה, וודאי שגם שרה תיפקד בפרשה. אפשר לצרף לכאן גם את עלי וחנה וליצור משולש: שרה-חנה-השונמית. ראה מדרש אגדת בראשית (בובר) פרק כח: "וה' פקד את שרה. זהו שאומר הכתוב: וגם נצח ישראל לא ישקר וגו' (שמואל א טו ט), אמר הקב"ה: לא אהיה כבשר ודם? אלישע בשר ודם מפני שהאכילה אותו השונמית, שנאמר: ותחזק בו לאכול לחם, אמר לה: למועד הזה כעת חיה את חובקת בן. וקיים, שנאמר: ותהר האשה ותלד בן למועד הזה וגו'. על אחת כמה וכמה אני שאמרת לאברהם: שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה אשתך (בראשית יח י), שאני מקיים. לפיכך אמר בלעם: לא איש אל ויכזב וגו' (במדבר כג יט), אלא מה כתיב? ותהר ותלד שרה לאברהם בן לזקוניו (בראשית כא ב). אמר דוד: כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד (תהלים לג ט). בהקשר זה, ראה גם דברים רבה י ג: "זהו שאמר הכתוב: אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם צדיק, מושל יראת אלהים (שמואל ב כג) - מהו צדיק מושל יראת אלהים? הצדיקים מושלים, כביכול, כשם שהקב"ה מושל. כיצד? כל מה שהקב"ה עושה הצדיקים עושים. הקב"ה פוקד עקרות ואלישע פקד את השונמית... הקב"ה מחיה מתים ואלישע החיה את בנה של השונמית וכו'". שים לב שכל הדוגמאות שם הם מאליהו ומאלישע! וראה עוד בגמרא תענית ב ע"א שלושה המפתחות שהם "בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח, ואלו הן: מפתח של גשמים, מפתח של חיה, ומפתח של תחיית המתים". בא מדרש תהלים מזמור עח ואומר: "וכשרצה הקב"ה, נתן להן לצדיקים. של עקרה, מסר לאלישע... של תחיית המתים מסר לאליהו בן צרפית... ובנה של שונמית על ידי אלישע... ומפתח של גשמים לאליהו וכו'". בדומה לדרשות על הפסוק באיוב כב כח: "ותגזר אוקר וינקם לך וכו'", ועל הפסוק בשמואל ב כג ג: "... צור ישְׂרָאֵל מוֹשֵׁל בְּאֲדָם צְדִיק מוֹשֵׁל יְרֵאת אֱלֹהִים".

¹⁷ על הקשר של אליהו עם רחב ראה בדברינו [רחב](#) בפרשת שלח לך.

¹⁸ ראה הדיון בגמרא ברכות י ע"ב מה היא בדיוק "עלית קיר קטנה" שעשתה השונמית לאלישע, אם הייתה בקומה שנייה: "עליה פרועה היתה וקירוה", או: "אכסדרה גדולה היתה וחלקוה לשנים". מה שקצת משפיע על הצניעות והאינטימיות שהערנו עליהן לעיל (הערה 11). ראה שם הסיום: "למאן דאמר אכסדרה - מאי עליית? מעולה שבבתים".

¹⁹ רבי שמואל בר נחמן מביא את עליית הקיר הקטנה שעשתה השונמית לאלישע כדגם לתפילת חזקיה אשר הסב את פניו "אל הקיר" כשהתפלל על חוליו. (ראה בגמרא ברכות י ע"א העימות בין חזקיהו וישעיהו סביב חוליו של חזקיהו). מכאן אולי, שבמעשה הכנסת האורחים של השונמית לאלישע, כשהיא טורחת לבנות לו אכסניה שתעמוד לרשותו כל פעם שיפקוד את העיר שונם אשר בעמק

שמות רבה יט א, פרשת בא

"לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר" (משלי יד י) – מהו כך? אלא, כשם שהלב מרגיש בצרה שהוא מצר, כך כשאדם שמח, הלב שמח תחילה ... זו חנה שהרבה היתה מצטערת, שנאמר: "והיא מרת נפש" (שמואל א א ו), "והיא" – לעצמה. כיון שפקד אותה הקב"ה: "ובשמחתו לא יתערב זר", וכתוב: "עלץ לבי בה' כי שמחתי בישועתך" (שם ב א) - אני לעצמי שמחתי, אבל אחר לא ישמח עמי. דבר אחר: "לב יודע מרת נפשו" - זו השונמית. אימתי? כשמת בנה וקאת לקבול לאלישע. ... אמרה לו השונמית: "חי ה' וחי נפשך אם אעזבך" (מלכים ב ד ל) - עמדת במסטורין של הקב"ה מתחילה ונתתה לי בן, אף עכשיו עמוד אתה במסטורין של אלהים והחיה אותו! הוי: "לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר".²⁰

ויעל וישכב על הילד וישם פיו על עיניו ועיניו על עיניו וכפיו על כפו וכפיו ויגהר עליו ויחם בשר הילד: וישב וילך בפית אחת הנה ואחת הנה ויעל ויגהר עליו ויזורר הנער עד שבע פעמים ויפקח הנער את עיניו: ויקרא אל גיחזי ויאמר קרא אל השנמית הזאת ויקראה ותבוא אליו ויאמר שאי בנד: ותבא ותפל על רגליו ותשתחו ארצה ותשא את בנה ותצא: (מלכים ב ד פסוקים לד-לה).²¹

שמות רבה (שנאן) ד ב, פרשת שמות

... ובשעה שאמר לו הקב"ה למשה: "ועתה לכה ואשלחך אל פרעה" (שמות ג ו), א"ל משה: ריבון העולמים, איני יכול, מפני שקבלני יתרו ופתח לי פתח ביתו, ואני עמו כבן; ומי שהוא פותח פתחו לחברו - נפשו חייב לו.²² וכן את מוצא באלהו, בשעה שהלך אצל צרפית האלמנה, מת בנה. התחיל אומר: "הגם על האלמנה אשר אני מתגורר עמה הרעות להמית את בנה!" (מלכים א יז כ), וכתוב: "וישמע ה' בקול אליהו ותשב נפש הילד" (שם כב). ולא עוד, אלא כל הפותח פתחו לחברו, חייב בכבודו יותר משל אביו ומאמו. אתה מוצא, בשעה שנפטר אליהו מאלישע וזכה ליטול פי שנים ברוחו של אליהו, כדכתוב: "ויהי נא פי שנים ברוחך אלי" (מלכים ב ב ט), היה לו לאלישע לילך אצל אביו ואמו להחיותם, כמו שהחיה בנה של שונמית. וכן בנה של צרפית שהחיה אליהו היה לו להחיות אבותיו, אלא שמסר נפשו על אכסניא שלו. לכך אמר משה לפני הקב"ה: קבלני יתרו ונהג בי כבוד. איני הולך אלא ברשותו. לכך: "וילך משה וישב אל יתרו חותנו".²³

יזרעאל (איזור קיבוץ מרחביה של היום), הייתה כוונה להרבות במעשים טובים בשל עקרותה. מעשה במקום תפילה (או שמה עדיף). וכשהיא מסבירה לבעלה מדוע היא מבקשת להכין מקום לאלישע: "ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא עבר עלינו תמיד: נעשה נא עליית קיר קטנה ונשים לו שם מטה ושלחן וקסא ומנורה והיה בבואו אלינו יסור שמה". אין היא מספרת לו את אשר באמת על לבה.

²⁰ חנה והשונמית הם דגם לנשים עם עולם פנימי עמוק שזרים (גברים?) לעולם לא יוכלו לרדת עד עמקי מעמקיו. עולם כמוס, סגור ומסוגר, הבנוי סביב לב שכמהה כל כך לפרי בטן ולא מוכן להשלים עם העקריות ועוד פחות עם מותם של ילדים. שים לב שההשוואה היא בין חנה שמבקשת לבן ובין השונמית שמבקשת מאלישע להחיותו. רגע הצער והכמיהה הוא אישי כל כך שאי אפשר לשתף בו אף אחד, גם לא את אלקנה, גם לא את בעלה בלי-שם של השונמית (וגם עלי הכהן לא יכול להבין זאת). כמוהו, רגע השמחה, של הולדת שמואל לחנה ושל חזרתו לחיים של עדו, בנה של השונמית (הערה 13 לעיל). שמחה פנימית שאי אפשר לחלוק אותה בשלמות עם העולם החיצון. ומה עושה דרשה זו בשמות רבה פרשת בא על הפסוק: "זאת חוקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו"? היא משליכה מצער ושמחת היחיד של חנה, השונמית ודוד (בקטע שלא הבאנו), לחג הפסח הלאומי בו אנו מזכירים את השעבוד הנורא ואת הפדות הגדולה. את היציאה מעבדות לחירות. זר לא יבין זאת "ובשמחתו לא יתערב זר". ההסתגרות הפנימית של האדם הפרטי בעת שמחה או צער, כדגם להסתגרות פנימית של שמחה וצער לאומיים של עם שלם.

²¹ כאן אולי הקשר הנוסף לפרישת השבוע, החייאת הילד. אלא שיש הבדלים גדולים בין החייאתו (החזרת נפשו) של יצחק ובין החייאת בנה של השונמית, ולא רק זה שזה האחרון מת ממש ואילו יצחק 'כמעט מת' (יש מדרשים שיצחק אכן מת ופרחה נשמתו, פרקי דרבי אליעזר ואחרים). החייאת יצחק נעשית בפקודה מגבוה וללא כל קשר אישי חם. לא שמענו את אברהם מתפלל או מחבק בחום את יצחק אחרי שניצל, אין גם "וילכו שניהם יחדיו" לאחר העקידה. אצל אלישע והשונמית יש לא רק תפילה, אלא בעיקר מגע גופני ונפשי אינטימיים ביותר בין אלישע והנער. ברגע גם נצבת השונמית, האם הדואגת, שבסיפור העקידה נפקד מקומה. ראה פירושי רד"ק, רלב"ג ואלשיך שמשלבים את התפילה עם המגע הגופני (בסדר זה או אחר) ואת מעורבותה ונוכחותה של השונמית, אם הילד.

²² על המחויבות של משה ליתרו ראה דברינו [השבועה שנשבע משה ליתרו](#) בפרשת שמות. יתרו לא קיבל את משה בגדר הכנסת אורחים, אלא נתן לו מחסה ומפלט מפני פרעה ובכך סיכן את עצמו, משפחתו ואולי כל סביבתו.

²³ הדרשה כאן קצת מורכבת. המוטיב המרכזי הוא חשיבותה של הכנסת אורחים, מה שאגב מתקשר יפה עם הפרשה: הכנסת אורחים שדוחה קבלת פני השכינה (שאברהם מבקש מהקב"ה שבא לבקר בחוליו: "אל נא תעבור מעל עבדך", היינו שימתין עד שיטפל תחילה באורחים). המהלך כאן של אליהו, אלישע ומשה, נראה כך. הכנסת אורחים כל כך חשובה, עד שצריך לבקש רשות מהמארח להישמע לקריאה מגבוה (בשליחות של משה, יש השלמה בהפוך של השכינה הממתנה להכנסת אורחים שבפרשת השבוע). אבל אצל אליהו ואלישע מדובר בעימות בין ההיענות לשכינה ולשליחות ובין מצוות כיבוד אב ואם. אלה האחרונים נדחו מפני השליחות (ראה דברינו [תרח שבנו](#) בפרשת לך לך וכן [בית נחור](#) בפרשת וירא שאברהם שומע לציווי לך לך ומוותר על כיבוד אב ואם). אבל ברגע שאצל אליהו ואלישע נכנס גם המוטיב של הכנסת אורחים, אליהו אצל האשה הצרפית ואלישע אצל השונמית, אזי החוב המוסרי כלפי מי שנתן לך אכסניה גובר על השליחות וזו תמתין עד שיחיה הילד.

שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ב

בשלפי השמד נתכנסו רבותינו לאושא²⁴ ... כננס ר' שמעון בן יוחאי ודרש: "ויהי היום ויעבר אלישע אל שונם ושם אשה גדולה ותחזק בו לאכל לחם" (מלכים ב ד). אמר לו ר' יהודה ברבי סימון: על ידי שכתב: "ותחזק בו לאכל לחם", זכתה להחיות את בנה. רבי יודן בשם רבי זעירא ור' יוחנן בשם רשב"י אמרו: גדולה היא הפרנסה שגורמת לתחיית המתים לבוא שלא בעונתה. צרפית, ע"י שהאכילה את אליהו זכתה להחיות את בנה, שונמית על ידי שהאכילה את אלישע זכתה להחיות את בנה ... ע"י שקבלה אותו בסבר פנים יפות ושמשתו זכתה להחיות את בנה. ואתם בני אושא גומלי החסד, על אחת כמה וכמה.²⁵

וְאֵלִישֶׁע דָּבַר אֶל הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הָחִיָּה אֶת בְּנָהּ לֵאמֹר קוּמִי וּלְכִי אִתִּי אֶת וּבֵיתְךָ וּגְוִרֵי בְּאֶשֶׁר תִּגְוִרֵי כִּי קָרָא ה' לְרַעֲב וְגַם בָּא אֶל הָאָרֶץ שֶׁבַע שָׁנִים: וְתִקֶּם הָאִשָּׁה וְתַעַשׂ כְּדִבְרַי אִישׁ הָאֱלֹהִים וְתִלְךְ הִיא וּבֵיתָהּ וְתִגַּר בְּאָרֶץ פְּלִשְׁתִּים שֶׁבַע שָׁנִים: וְיְהִי מִקְצֵה שֶׁבַע שָׁנִים וְתִשָּׁב הָאִשָּׁה מֵאָרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְתֵצֵא לְצַעֲקָה אֶל הַמֶּלֶךְ אֶל בֵּיתָהּ וְאֶל שְׂדֵה: וְהַמֶּלֶךְ מְדַבֵּר אֶל גַּחְזִי נַעַר אִישׁ הָאֱלֹהִים לֵאמֹר סִפְרָה נָא לִי אֵת כָּל הַגְּדֻלוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה אֵלִישֶׁע: וְיְהִי הוּא מְסַפֵּר לְמֶלֶךְ אֵת אֲשֶׁר הָחִיָּה אֶת הַמֵּת וְהִנֵּה הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הָחִיָּה אֶת בְּנָהּ צִעֲקַת אֶל הַמֶּלֶךְ עַל בֵּיתָהּ וְעַל שְׂדֵהּ וַיֹּאמֶר גַּחְזִי אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ זֹאת הָאִשָּׁה וְזֶה בְּנָהּ אֲשֶׁר הָחִיָּה אֵלִישֶׁע: וַיִּשְׁאַל הַמֶּלֶךְ לָאִשָּׁה וְתִסְפֹּר לוֹ וַיִּתֵּן לָהּ הַמֶּלֶךְ סָרִיס אֶחָד לֵאמֹר הִשִּׁיב אֶת כָּל אֲשֶׁר לָהּ וְאֵת כָּל תְּבוּאוֹת הַשְּׂדֵה מִיּוֹם עֲזָבָה אֶת הָאָרֶץ וְעַד עַתָּה: (מלכים ב פרק ה, פסוקים א-ו).²⁶

שבת שלום
מחלקי המים

²⁴ זה כינוס החכמים (תלמידי רבי עקיבא) לאחר מרד בר כוכבא שכשל ומת רבם. השווה עם כינוס החכמים לאחר המרד הגדול וחורבן הבית: תוספתא מסכת עדויות פרק א הלכה א: "משנכנסו חכמים בכרם ביבנה".

²⁵ לא סתם חסד עשו בני אושא שנתנו אכסניה לתורה לאחר השמד (מרד בר כוכבא). במעשה זה החיו את עולם התורה. אלישע ואליהו החיו ילד אחד ובקשו מהשכינה להמתין (בהערה הקודמת), ואילו בני אושא החיו עולם שלם, את עולם התורה ושילבו הכנסת אורחים כפשוטה עם קבלת פני השכינה.

²⁶ ארבעה פרקים בהמשך ספר מלכים ב אנו פוגשים מחדש את השונמית, אם כי לא בשמה או בתיאורה המדויק. למרות שאמרה לאלישע שאינה רוצה דבר בתמורה: "ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת", לבסוף הצטרפה לדבר אל המלך ואלישע זכה לגמול לה על הכנסת אורחים שלה. ראה המפרשים שם שמציינים שבעלה בינתיים מת והייתה אלמנה ואלישע הושיע אותה, מה שחוזר שוב לסיפור הראשון של אשת עובדיה.